

Anglo-nizozemské války, soupeření Británie a Francie, Britské impérium v Asii

Evropa ve světové ekonomice

2016

	Počet lodí	Průměrná kapacita lodi (tuny)
Norsko	200	200
Archangelsk	25	360
Grónsko	150	267
Středomoří	200	360
Baltský obchod	735	282
Lov sledů	1 000	60
Pobřežní obchod	1 000	40
Západní Afrika a Západní Indie	100	400
Asie	100	600
Celkem	3 510	162

Anglie – politická situace

- 1215 **Magna charta**, neúspěch Jana Bezzemka – nutnost **konzultovat daně**; od 1265 šlechtou volený **parlament**; **gentry** a **obchodníci**;
- **Tudorovci**:
 - **Jindřich VII.** Tudor (1485-1509) – centralizace, **odzbrojení šlechty**;
 - **Jidřich VIII.**(1509-1547) budování byrokratické správy a **odluka církve** (zrušení klášterů); možnost absolutismu – soupeření o kontrolu nových mocenských nástrojů, **silný třetí stav**;
 - **Marie I.** Tudorovna (1553-1558), katolička, manžel **Filip II.** španělský – krvavé potlačení povstání;
 - **Alžběta I.** (1558-1603) – urovnala rozpory, omezila moc šlechty a posílila kabinet; **válka se SPA** (1588 Neporazitelná Armada);
- ENG nová **námořní velmoc** – bohatnou **obchodníci** a **města**;
- **Stuartovci**:
 - **Jakub I.** Stuart (1603-1625) – snaha o oslabení parlamentu, spor o **monopoly** (700 položek 1621); 1623 parlament upírá koruně monopoly v domácím obchodě;
 - **Karel I.** (1625-1649) – nesvolává **parlament**, financuje vynucenými půjčkami a monopoly na IT; válka se Skotskem – nucen svolat Parlament, ten odmítá spolupráci; znovu svolán kvůli neúspěchu ve válce (Skot.) 1642, odmítá se rozpustit a po Naseby (1645) král zajat a **1649 popraven**;
 - **Republika** pod protektorem Cromwellem (od 1653), **1660** obnovena **monarchie**;
 - Karel II. a **Jakub II.** (1685-1688), snaha o **absolutismus** – další válka a **Slavná revoluce 1688**;
- Parlament zve NED stadholdera **Viléma Oranžského**, ten spolu s Marií II. vládne (1689-1702);
 - **Listina svobod** podřizuje královskou moc zákonu, **Parlament** rozhoduje v oblasti **hospodářské politiky**;
 - Změna **daňové politiky** (místo odporu -> **podpora** zdanění a výdajů- **flotila**); změna systému výhodného pro **pozemkové vlastníky**, zrušeny královské **monopoly**;
- Místo **obchodních privilegií** pro **klienty** změna na agresivní **podporu anglických** obchodníků a **podnikatelů** – **národní zájmy**;

Anglo - nizozemské války

- Na **zenitu** NED moci; pro Cromwella jediný **protestantský spojenec**; kombinace obdivu a závisti;
- **Anglická výchozí pozice:**
 - populace, **zdroje**, soběstačnost v potravinách;
 - produkuje ale jen **nezpracované vlněné látky** + NED loví **sledě** v severním moři;
 - ENG producenti **nedokáží NED nahradit** (zkušenosti, služby, konexe, kapitál);
 - silná sebevědomá **střední třída**;
- **Zákony o plavbě** (1651) – přepadání NED lodí; **první válka** (1652-1654) – nerozhodné střety (řadová taktika); vyčerpání (*dohoda o Vilémovi*);
- Karel II. – pokus o dosazení synovce na Stadtholdera – **druhá válka** (1665-1667) (Čtyřdenní bitva a Medway, *de Ruyter*); otřesené sebevědomí;
- Karel II. vázán **dohodou s Ludvíkem XIV.** (FRA) – **společný útok** na **NED** (1672 hrozivá situace – ale strategické vítězství, zapojení SPA a RAK – **separátní mír** pro ENG 1674);
- Pro **NED uspokojivé výsledky** vojensky, ale blokády **narušily ochod** (roste cena sledů a obilí), riziko – vyčerpávající **ochrana flotil**;
- **Vstup** ambiciózní **Francie:**
 - **Colbert** se snaží vymanit z **dovozů** oděvů, sýrů, ryb, oleje a cukru – budování **moderních sektorů**;
 - FRA 1664, 1667 **zvýšení cel** na klíčové **NED exporty** – **válka 1672-1678**;
 - po válce dokonce **odvolání FRA cel**, ale hospodářský **system NED** trvalý tlak **nevydržel**;
- Část obchodní elity se přesunuje do Londýna, **růst NED zpomaluje**; **1780 GB** definitivně **předstihuje** NED v příjmu na obyvatele, válečná flotila NED se v 18st. stává zanedbatelnou silou;

Přepravní kapacita evropských obchodních flotil (tuny)

	1470	1570	1670	1780
Nizozemí	60 000	232 000	568 000	450 000
Německo	60 000	110 000	104 000	155 000
Británie	-	51 000	260 000	1 000 000
Francie	-	80 000	80 000	700 000
Itálie, Portugalsko, Španělsko	-	-	250 000	546 000
Dánsko, Norsko, Švédsko	-	-	-	546 000
Severní Amerika	-	-	-	450 000

Války za nezávislost se Španělskem	Obchodní války s Anglií	Evropské války – rovnováha moci, území a náboženství
1560–1609	1652–1654	1618–1648 (třicetiletá)
1621–1648	1665–1667	1688–1697 (Augšpurské ligy)
	1672–1674	1701–1713 (Španělské dědictví)
	1780–1783	1756–1763 (sedmiletá)
		1795–1815 (Revoluční a napoleonské)

Anglická expanze - Amerika

- Zámořská expanze začala korzářskými útoky na španělský obchod a budováním obchodního a válečného loďstva;
- Následně zakládání prvních osad – příklad **Jamestown** 1607;
 - Severní Amerika **zbyla** (není nucená práce); Virginská společnost, kmenový spolek Powhatan (60 z 500 na jaře 1610); pracovní režim, rezignace 1618; od 1619 **Shromáždění** s volebním právem majetných mužů;
 - 1632 **Baltimore** (Maryland), pokus o hierarchickou kolonii; stejně neúspěšná Karolína 1663;
 - 20.léta 18st. všech 13 kolonií má systém Guvernérem a Shromážděním;
- Dvě geografické oblasti **ostrovy** (plantážová, otrokářská ekonomika) a **pevnina** (OC: chladné, chudé a bezcenné místo):
 - Příklad **Jamajka** 1655: plundrování, nájezd na **Portobello** 1668, reinvestice zisku do plantáží – export zboží na ENG lodích, odsávání zisků SPA, trh pro průmysl a prodej SPA koloniím;
 - 1770 již 4x více lidí na **pevnině** – od 1620 vzniká **diverzifikovaná ekonomika**; kukuřice, kožešiny, dobytek, ryby, lodě, rejdářství, **Boston**: brzy finanční elita a bankovní služby; ekonomika komplementární s Karibikem; vyvážené demografické složení, replikace sociálních institucí;
- **V severní Americe:**
 - **dostupná půda**, nízké renty, **nákladná práce**; vzdělání a výcvik – při neuspokojivých podmínkách odchod; rychlý růst populace;
 - Severní kolonie (**NE**) se **industrializují**; Maryland a Virginie monokulturní ekonomika (tabák); Carolina a Georgie osídleny imigranty z Karibiku – kopie (rýže a indigo, pak bavlna); nedostatek pracovní síly řešen otroky;
- Regulace **zákony o plavbě** (1651,1660,1663) – proti zprostředkování obchodu + některé komodity pouze do ENG a případně reexport (tabák, bavlna, indigo); zákaz průmyslu, proti-anglické nálady;

Soupeření **Británie** a **Francie** o zámořské impérium

- 1689-1815: **64 let válčení**; střet **námořní** a **pozemní** velmoci;
- **Francie v Novém světě (NS)**:
 - **poslední**, severní cesta; tresky a kožešiny, obchodní stanice a kontakty s indiány;
 - **Nová Francie (NF)**: 1608 **Quebeck, Montreal**; řetěz opevněných osad, Mississippi a 1718 **New Orleans**;
 - Nedovolili Hugenotům emigraci, nezájem na masové **migraci** (zisky a mzdy), vysoké **náklady** na obranu;
 - **Karibik**: Martinique, Guadeloupe, **Saint-Domingue** – třtina (otroci);
- **Mocenské soupeření v koloniích odrazem válek** na kontinentu:
 - **Augšpurské ligy** (1688-1697) (FRA L.XIV) – válka krále Viléma (Iroquéská konfederace);
 - **Španělské dědictví** (1701-1714) (L.XIV a Filip z Anjou - SPA), v NS znesnadnění merkantilistických restrikcí, 1703 CA;
 - Jenkinsovo ucho (1739-1748) – asiento (dovoz do SPA kolonií), nájezd na Portobello (PAN);
 - (Rakouské dědictví 1740-1768);
 - **Sedmiletá válka** (1756-1763):
 - GB vs. FRA v Atlantiku + RAK vs. PRU (Kladsko a Slezsko);
 - v NS od 1753 – tlak na Mississippi + New Orleans;
 - v Evropě s **GB** jen **HAN** a **PRU** (Friedrich II. – úspěchy);
 - **FRA – fiasko**, místo invaze do GB prohry **Lagos** a **Quiberon** – fatální pro kolonie;
 - **1759** rok zázraků: dobyli **Quebeck** a Montreal, Gua+Mar, **Pondichery** 1761, pevnosti v SEN a GAM; vstup **SPA** 1762 – GB obsadilo Kubu a Filipíny;
 - mír: **NF pod GB** + karibské ostrovy a Florida, FRA vráceny cukrové ostrovy a SPA Manila a Havana;
- **Námořní dominance**: západní squadrona, řadové lodě, obrovské náklady;
- Poválečná **recese** – GB Parlament odmítá daně i default, přesun **nákladů na kolonie** (podmínka zastoupení); **zákaz expanze** na západ; požadavek **nezávislosti** Sev.Am. kolonií **1776** (1778 FRA, NIZ, SPA); GB v izolaci; **1783** nezávislost **USA**.

New Orleans

Vera Cruz

Havana

Kuba

Saint-Domingue

Hispaniola

Jamajka

Portoriko

Sv. Kryštof
Nevis
Monserat

Antigua

Guadelup

Martinique

Sv. Vincent

Barbados

Granada

Tobago

Trinidad

Cartagena

Panama

Porto Bello

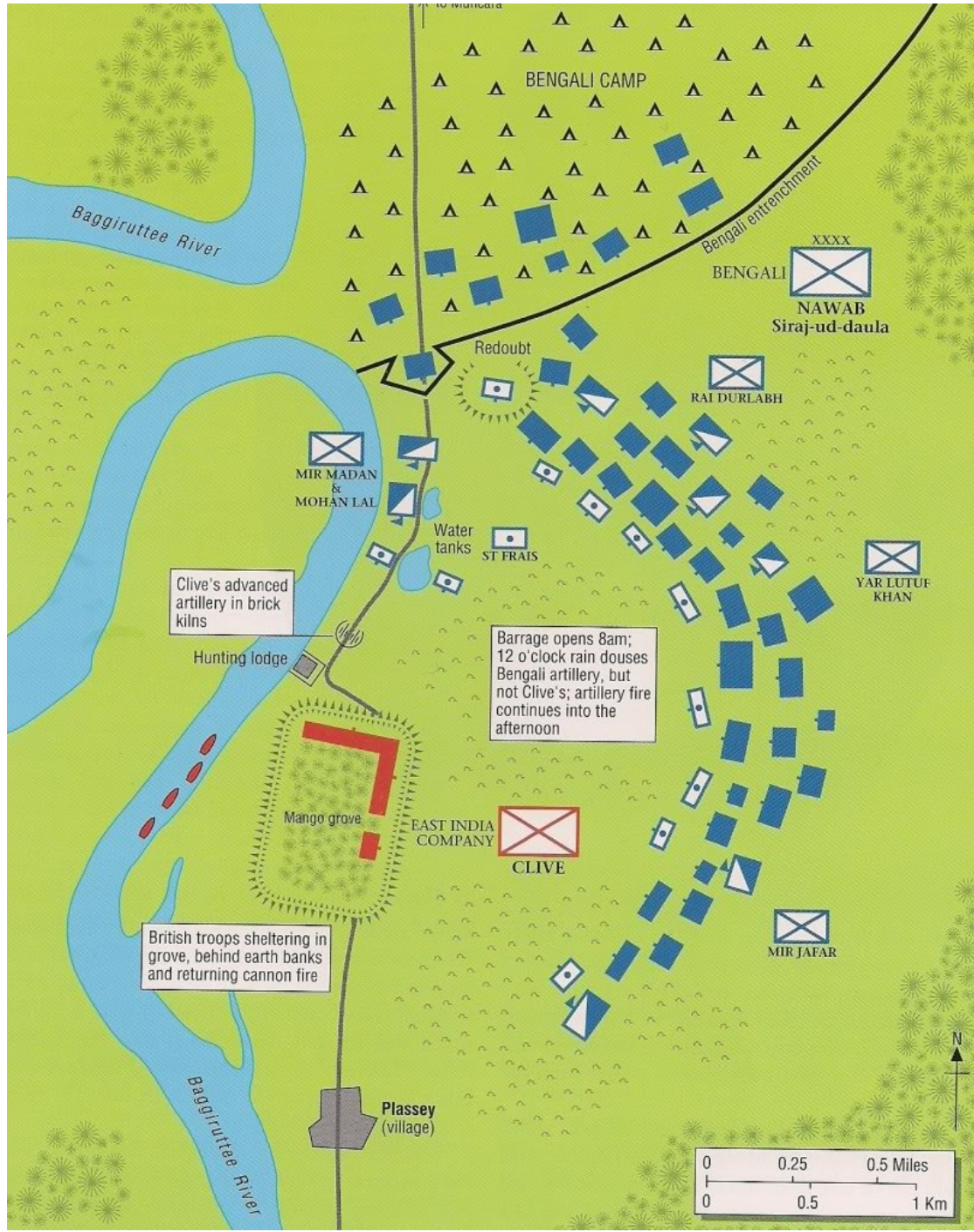
Politický vývoj ve **Francii**, **GB** a atlantický obchod

- 1680-1780 **GB** arm. a nám. se ztrojnásobilo (vojenské **výdaje** 70%+ výdajů státu a 14% HDP v 1760);
 - **výběh daní** – centralizovaná správa, nepřímé daně (2x/obyv. vs. FRA); nižší **úroky** z půjček; (NED top zdanění – ochrana obchodu);
- **FRA**: do revoluce **absolutismus**; **aristokracie** a **klérus** neplatí daně a rolnické dávky, **cechy** nepřipouští trh; **merkantilismus Colberta** (1665-1683) protekcionismus a státní podpora **průmyslu**;
- Neúnosné **náklady válek** – katastrofální stav rozpočtu a nutnost daňové reformy:
 - **1787** svolání Shromáždění **notáblů**, neúspěch a svolání **Generálních stavů** (od 1614) – snaha o **udržení privilegií** -> omezení absolutismu;
 - **Národní shromáždění** – reprezentován **třetí stav** (podpora **ulice**, Bastila);
 - Nová **ústava 1791**: radikální (**feudální** systém, privilegia, **způsobilost**, **cechy**) (útěk a poprava krále 1793);
 - Od roku 1792 **protifrancouzské koalice**...
- **GB**:
 - **moderní průmyslové výroby** (železo, uhlí, papír...bavlna), **obchod** a **zpracování koloniálních produktů**;
 - **Impérium**: 1/3 daňových výnosů 1800 z **koloniálního zboží**;
 - čaj, cukr, tabák zboží **masové spotřeby**; **zámořské exporty** (drobné pům.zboží) na konci 18st. 3x více než do E (vs. **FRA** absence dyn.trhu, reexport cukru ze S-D);
- Proměna **GB obchodu**:
 - před občanskou válkou 80% exportů **vlněné produkty** do E; v 1700 nové **koloniální produkty** již 50% -> rozvoj **dopravních** a **finančních služeb** (NED);
 - odstranění **korporátních monopolistických privilegií** -> **národní „monopoly“**; **parlament** – **podnikatelská třída** – **národní zájem** - **národní stát**;

Britské impérium v Asii

- **Vých.ind. spol.** (EIC 1600); cíl **koření** na Molukách (neúspěch NED); **pobřeží Indie**:
 - 1607 **Surat** (dostupnost zboží a blízkost Mugh.říše);
 - **budování pozice** – eskorty obchodníků a poutníků – obchodní **privilegia**: **Madras** 1639, **Bombaj** 1661 a **Kalkata** 1690; zakoupení „feudálních práv“ v **Bengálsku** (1698);
 - **roztržka s říší 1688** – obsazení skladišť v Suratu, obnovení privilegií;
- **Mughálská říše** (1526-1858) nejvýznamnější v Indii:
 - Bábura z Kábulu (turkický kmen), **Pánípat 1526** vítězí nad Dillím – obsazení Dillí a Agry (centra);
 - Expanze za Kabara a **Aurangzéba** (1658-1701) (výnosy 10x L.XIV), 150mil obyv., překročení **optimálního bodu**;
 - Agresivní **konfederace Maratha** (šíité) – konec **náb.tolerance** v Mugh.říši – finanční **přetížení** a úpadek;
 - **1803** císař Šáh Alem pod **GB ochranu**, **1858 Viktorie** císařovna Indická;
 - **Ek.systém: džagír** (nedědičně propůjčená půda), mansab (+voj. povinnost); polygamní dvory, **kasty**; postupně monetizace-daně, doplněk: obchodní příjmy; špičkový **exportér manuf.textilní** produkce (celosvětová poptávka – od mušelín po koromandel);
 - **zaostávání** v inovacích (železo, ocelové zbraně), dostupnost **pracovní síly**, **nízké** mzdové **náklady**; pak **politiky GB** (dovoz surovin, likvidace prům.);
- **Britská expanze**:
 - malá armáda místních + **E. důstojníci** a **dělostřelectvo** + **diplomacie** využívající místní konflikty -> možnost ovládnutí lokálních států a provincií jako loutek (Dupleix);
 - **Bengálsko** – autonomní vláda, **bavlněný textil**, **1756** přepad **Kalkaty** (podpora FRA), expedice Roberta **Clivea**: obsazení Kalkaty a bitva u **Palásí 1757** (3050 vs. 62k) -> **smlouva** 1756 na právo **výběru výnosů** z bavlny a hedvábí; **GB protektorát** – skandály a reforma;
 - Obchod s **bavlněnými látkami** a **oděvy** – **Indie** největší producent, **60-80% obchodu EIC** v **1750**; objednávky z GB, kontrakt s místními obchodníky, zpracování v manufakturách ve vnitrozemí, dodání do přístavů a do GB;
 - Obchod s **čajem** (1/3 obchodu) a **opiem**: postupný **pokles potřeby stříbra** (z 75% exp.GB na 30%); **opium** za čaj (Kalkata - Kanton)
 - dříve **E poptávka zlepšovala ToT Asie**, daně z **BENG** a **opium**: **obrat** v toku **stříbra** a **dezindustrializace**;

Baggiruttee River

BENGALI CAMP

Bengali entrenchment

XXXX
BENGALI
NAWAB
Siraj-ud-daula

Redoubt

RAI DURLABH

MIR MADAN
&
MOHAN LAL

Water tanks
ST FRAIS

Clive's advanced
artillery in brick
kilns

Hunting lodge

Barrage opens 8am;
12 o'clock rain douses
Bengali artillery, but
not Clive's; artillery fire
continues into the
afternoon

YAR LUTUF
KHAN

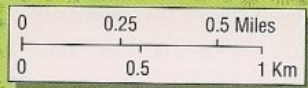
Mango grove
EAST INDIA
COMPANY

CLIVE

British troops sheltering in
grove, behind earth banks
and returning cannon fire

MIR JAFAR

Plassey
(village)

Komoditní složení evropských exportů z Asie do Evropy

Portugalsko (% , hodnota)	1513–1519	1608–1610
Pepř	80,0	69,0
Molucké koření	9,0	0,03
Jiné koření	9,4	10,9
Textil	0,2	7,8
Indigo	0,0	7,7
jiné	1,4	4,6
VOC (Nizozemí) (% , hodnota)	1619–1621	1778–1780
Pepř	56,4	11,0
Jiné koření	17,6	24,4
Textil a surové hedvábí	16,1	32,7
Čaj a káva	0,0	22,9
jiné	9,9	9,0
EIC (Británie) (% , hodnota)	1668–1670	1758–1760
Pepř	25,3	4,4
Textil	56,6	53,5
Surové hedvábí	0,6	12,3
Čaj	0,03	25,3
jiné	17,5	4,5

Mandžuská Čína a pozemní obchod

- Džurdženi -> **Mandžuové**; Nurhači (1607-1626) a Abachaj (1635-1643) ovládli Mongolsko a Koreu; 1635 pečeť chánů a **nástupnictví** k Jüan jako **Čing**;
- **Nájezdy** na Čínu od **1644**, režim **Ming** čelí **povstáním** a **zve** Mandžui do severní Číny – ti rozdrťí povstání a **zmocnili** se **severu** Číny;
- V 80. letech 17st. **dobyli Čínu**, odpor **loajalistů Ming** v **jižní Číně**;
- **„Dynamičtí“ císaři**:
 - zničili **Ojratskou říši** a **západní Mongoly**;
 - **náklonost** čínských vzdělanců, přijali **čínskou administrativu**, udrželi **kulturu a identitu** (duální vedení úřadů a zákaz sňatků);
 - místo spoléhání na **zed'** zničili **džungarskou říši** 1757 a ovládli **nomádské oblasti**;
 - **tributární síť** států (Korea, Barma, Vietnam);
 - zvětšení oblasti **kultivace** – **růst populace** (1600-160mil, 1680 – 126mil, 1700-138 mil, 1710-157 mil, 1820-381mil a 1850-412mil);
- **Obchodní komunity** na **jihu** – povstání **Zheng poraženo** (multietnická armáda); **vnitrozemské, vojenské, agrární impérium** (vnitřní Mongolsko);
- **Zámořský ochod** –
 - monopolistická **gilda** (odpovědnost za cizince);
 - **čaj** (GB růst z 1kt 1720 na 18kt 1850); dovoz **opia** do CH v roce 1821 převyšuje export čaje;
 - **regulace obchodu** – obava ze ztráty kontroly nad čínskými obchodními komunitami;
- **RUS** – otevřeli **Sibiř** v 17st. – **kožešiny**; 1689 **Nerčinská smlouva** – obchod s **hedvábím** a **kožešinami**, státní karavany; **1727** otevřena obchodní osada **Kjachta** (systém fungoval do 1860); přátelské vztahy (ale dodávky po moři neakceptovány), později i vlněné látky;

Napoleonské války a kontinentální blokáda

- Proti revoluční FRA **koalice** SŘŘ a Pruska, pak GB, SPA, Italské státy;
- **Egypt 1798** – neúspěch zpět do E; stabilizace poměrů ve FRA a **obsazení ITA**; plán **invaze do GB** (Trafalgar 1805);
- Směr **Vídeň** (Slavkov 1805), ovládnutí **německých států** a **Rýnský spolek**; porážka Pruska a vstup do **Berlína**;
- **1806 Berlínský dekret**:
 - **Kontinentální blokáda** (zákaz obchodu, konfiskace zboží, uzavření přístavů GB lodím); **režim prosazen** do všech zemí E kromě POR a TUR;
 - 1807 donuceno **RUS** k účasti; snaha vyhnat **GB** z **Baltu** (Dánsko a SKAN);
 - **USA** – **neutrální obchod** FRA kolonie – FRA; **GB protiopatření** (licence nebo zabavení) -> FRA **Milánský dekret** (konfiskace lodí v kontaktu s Brity); **USA embargo** (válka 1812);
 - GB narušuje blokádu **pašováním** (Helgoland, Soluň, Malta) + růst **obchodu s mimo E**; GB obchod během blokády vzrostl;
- Napoleon musel **povolit dovozy** vstupů pro prům.+ vývoz **pšenice 1810**; **GB** situaci zvládá **clý, zdaněním a půjčkami**;
- **FRA**: propad cel, neochota zavést daně -> válečné **retribuce**, země pokrývají **náklady okupačních armád, bezcelní přístup** na trhy pro FRA zboží; **Italské daně**; **branná povinnost** od 1793 (obrovská síla);
- **Zvrat**: 1810 **RUS** neakceptují škody z přerušení obchodu, otevírají přístavy neutrálním lodím; **1812 invaze** Napoleona do RUS – **katastrofa**; prohra u Lipska (1813) a **invaze do FRA**;
- **GB** obchod zasažen málo, **FRA** pokles na polovinu;
-
- Válka utrpení, ale také zásadní **externí šok**, který **změnil absolutistické feudální režimy**:
 - Prusko, Belgie, Nizozemí, Německo, Švýcarsko – **radikální reformy** (zrušeny feudální pozemkové vztahy a cechy, rovnost předzákonem, klérus zbaven výsad, zlomeny cechy); změny **přežily i restaurace**;
- Blokády nastartovaly **protekcionsickou prům.loby**:
 - **absence GB** (strojní) **konkurence**; ve **FRA** přesun zpracovatelských odvětví z Atlantického pobřeží (cukr, len, oděvy pro Karibik) do **vnitrozemí** a SZM – **reorientace** na **E trh**;
 - po válce **návrat GB** a požadavek **ochrany**; klíčovým odvětvím pak zpracování bavlny;

Hospodářský a politický vývoj Francie

- FRA: restaurace **Bourbonů**:
 - L.XVIII a Karel X. – **konzervativní**, katolická politika, snaha o **revizi** volebního práva -> **červencová revoluce** 1830;
 - nástup **liberálního** Ludvíka **Filipa Orleánského** 1830-1848, reformy;
 - abdikace po **revoluci 1848**, volba **prezidenta Ludvíka Napoleona** - druhá **republika** (1848-1852);
 - svržena 1852 a nastolení **císařství**, do **války s Pruskem 1870**; ta vedla k **sjednocení Německa, Itálie** a svržení Napoleona III. – **třetí republika** do 1940;
- Orientace na produkci s vysokým podílem **řemeslné práce** a **luxusní zboží**;
- Revoluční garance **vlastnictví půdy** – neochota **rolníků** k přechodu do měst (proletariát); potravinová **soběstačnost** (vs. potřeba IT); dostatek dřeva (vs. koks);
- Za císařství **programy** budování **cest, kanálů** a **železnic** (2,5k km v 1820 a 17,5k km v 1850), rozvoj průmyslu zpracování železa, investičního bankovníctví a inženýrských odvětví;

<i>Dynastie a politické zřízení</i>	<i>Někteří významní panovníci a hlavy státu</i>
Francouzské království (do 1848)	
Karlovcí 843 - 987	
Kapetovci 987-1328	
Valois 1328-1589	
Bourboni 1589-1792	Ludvík XIV 1643-1715 Ludvík XV 1715-1774 Ludvík XVI 1774-1792
První republika 1792-1804	
První císařství 1804-1814, 1815	
Bonapartové 1804-1814, 1815	Napoleon I. 1804-1814, 1815
Restaurace Bourbonů	
Bourboni 1814-1830	Ludvík XVIII 1814-1824 Karel X 1824-1830
Bourbon-Orléans 1830-1848	Ludvík Filip 1830-1848
Druhá republika 1848-1852	
Druhé císařství 1852-1870	
	Napoleon III. 1852-1870
Třetí republika 1870-1940	
Čtvrtá republika 1946-1958	
Pátá republika 1958-	

Německo a další země

- Místo SŘŘ vzniká **Německý spolek** (39 států v čele s RAK);
 - 1834 **celní unie** -rychlý růst a budování **železnic**;
 - 1862 pruským premiérem **Bismarck**, společná správa Šlesvicko-Hoštýnska s RAK konfliktní – **prusko-rakouská válka**;
 - **Severoněmecké konfederace** – RAK ztrácí pozici;
 - Neshody **PRU s FRA** (nástupnictví na SPA trůn) – **válka** – GER získává **Alsasko** a **Lotrinsko** (průmyslový region), Vilém I. císařem **Německé říše**;
 - Bismarckova **průmyslová politika** industrializace a protekcionismu je úspěšná (List); zahr. politika – rovnováha moci, **izolace FRA**;
- **Švýcarsko** – nemá uhlí ani rudu, nemá přístup k moři, obklopeno protekcionisty;
 - vzdělaná prac.síla (kalvinismus) a zkušenosti s obchodem;
 - orientace na segment vysoké kvality, živočišnou výrobu a obchod; zaměření na mimoE trhy (64% exportu do zámoří);
- **Belgie**: uhlí, ruda – GB model, budování železnic, otevřenost v IT;
- Dále severní ITA a Skandinávie;
- Naopak **absolutismus RAK-UH a Ruska**:
 - ostražitost vůči průmyslu, povolování či zákaz budování továren, omezení na stavbu železnic; konzervace společnosti a explicitní politika minimálních změn;

Politické zřízení	Některé hlavy státu
Německé království – Svatá říše římská 843-1806	
Rýnský spolek 1806-1813	Napoleon I. (císař francouzský) 1806-1813
Německý spolek 1815-1866	František I. (císař rakouský) 1815-1835 Ferdinand I. (císař rakouský) 1835-1848 Jan (arcivévoda rakouský) 1848-1849 Fridrich Vilém IV. (král pruský) 1849-1850 František Josef I. (císař rakouský) 1850-1866
Severoněmecká konfederace 1867-1871	Vilém I. (král Pruska) 1867-1871,
Německá říše 1871-1918	Vilém I. 1888-1918 Vilém II. 1888-1918
Výmarská republika 1918-1933	